

BARGONEAVVUT

Ovttas globála šiehtadusa guvlui

LUNDUI JA OLBMUIDE

Nuorra olbmuid mielde váldin
biologalaš girjáivuoda,
ekosystemaid ja suvdilis
geavaheami mihttomeriid
ásaheapmái

Ovttas globála šiehtadusa guvlui - lundui ja olbmuide
Nuorra olbmuid mielde váldin biologalaš girjáivuodá,
ekosystemaid ja suvdilis geavaheami mihttomeriid
ásaheapmái

Nord 2019:049

ISBN 978-92-893-6368-6 (PDF)

ISBN 978-92-893-6369-3 (EPUB)

<http://doi.org/10.6027/NO2019-049>

© Davviriikkalaš ovttasbargu 2019

Hábmen: Gitte Wejnold, Louise Jeppesen, Erling Lynder
Fotogovvideaddji: Unsplash.com

Davviriikkalaš ovttasbargu

Davviriikkalaš ovttasbargu lea okta máilmmi viidásamos guvllolaš
ovttasbargohámiin, mas leat mielde Dánmárku, Suopma, Islándá, Norga, Ruotta,
Fearasullot, Ruonáeanan ja Álánda.

Davviriikkalaš ovttasbarggus lea nana politihkalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš
vuodđu. Das lea dehálaš rolla Eurohpá ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggus, ja dat
viggá duddjot nana davviriikkalaš servvodaga nana Eurohpás.

Davviriikkalaš ovttasbargguin viggat fuolahit davviriikkalaš ja guvllolaš intreassain
ja prinsihpain globála servvodagas. Oktasaš davviriikkalaš árvvut veahkehit
guovllu nanosmahttit iežas sajádaga oktan máilmmi innovatiivvalamosin ja
gilvvohallannávccalamosin.

Davviriikkalaš ovttasbargu

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 København

www.norden.org

Luđe ja dingo eará davviriikkalaš olggosaddimiid siidduin www.norden.org/nordpub

BARGONEAVVUT

Ovttas globála šiehtadusa guvlui

LUNDUI JA OLBMUIDE

**Nuorra olbmuid mielde váldin biologalaš girjáivuoda,
ekosystemaid ja suvdilis geavaheami mihttomeriid
ásaheapmái**

Dahkkit: Christian Prip (Fridtjof Nansen Institute, Norga), Thor Hjarsen (WWF: World Wildlife Fund, Dánmárku), Bjørn Bedsted (Dánmárkku teknologalaš ráđđi, Dánmárku) ja Mette Gervin Damsgaard (Davviriikkalaš ráđđi).

Doaimmahankommišuvdna: Mette Gervin Damsgaard (Davviriikkalaš ráđđi), Eva Juul Jensen (Davviriikkalaš ministtarráđđi), Sigga Jacobsen (Davviriikkalaš ministtarráđđi), Melina Sakiyama (Global Youth Biodiversity Network), Tine Svendsen (Den Grønne Studenterbevægelse), Gustaf Zachrisson (hárjehalli, Ruota luonddosuodjalanovttastupmi/Naturskyddsföreningen), Karolina Lång (Davviriikkalaš nuoraidráđđi), Nicholas Kujala (Davviriikkalaš nuoraidráđđi), Elva Hrönn Hjartardóttir (Davviriikkalaš nuoraidráđđi), Annika Lepistö, Lovisa Roos (Fältbiologerna Sverige), Monika Skadborg (Dánmárkku dálkkádatnuppástusráđđi), Ann-Katrine Garn (Chair – IUCN National Committee of Denmark) ja Christa Elmgren (UNR)

"Ođđa biologalaš
girjáivuođa
šiehtadusain mis
lea vejolašvuohka
sohkabuolvvaid
gaskasaš
ovttaveardásašvuhtii.
Álggahehkot dan
ovttas nana oktasaš
jienain."

GUSTAF ZACHRISSON, HÁRJEHALLI, RUOŦA
LUONDDUSUODJALANOVTTASTUPMI

Sisdoallu

7	OÐÐA ŠIEHTADUS LUNDUI JA OLBMUIDE
11	Oassi 1
20	BIOLOGALAŠ GIRJÁIVUOÐA VÁTNUN – MAN OVDII MII BARGAT? GAŽALDAGAT
23	Oassi 2
30	BIOLOGALAŠ GIRJÁIVUOÐA GLOBÁLA MIHTTOMEARIT GAŽALDAGAT
33	Oassi 3
35	NUORAIÐ OASSÁLASTIN JA OVDDASVÁSTÁÐUS GAŽALDAGAT
37	Oassi 4
41	BIOLOGALAŠ GIRJÁIVUOÐA JA DÁLKKÁDATNUPPÁSTUSA ČATNASAT GAŽALDAGAT
43	Oassi 5
45	INSTRUMEANTTAT OÐÐA LUONDDU JA OLBMUID ŠIEHTADUSA OLLAŠUHTTIMII GAŽALDAGAT
46	Ávžžuhusoassi
47	LIIGEGAŽALDAGAT EVALUERENOASSI

Manual: for organizing youth consultations
Together towards a global deal for nature and people
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:norden:org:diva-5689>

Ođđa šiehtadus lundui ja olbmuid

Láidehus bargoneavvuide

**Dát lea dutnje, du
ustibiidda ja du
fierpmádahkii liiba
searvat mielde ja
addit iežadet oasi
dálá globála biologalaš
girjáivuođaráđđá-
dallamiidda.**

Mii dát ges lea?

Bures bohtin dáidda bargoneavvuide maiguin váldit nuorra olbmuid mielde ásaht ođđa mihttomeriid biologalaš girjáivuođa ja ekosystemaid suodjaleapmái ja suvdilis geavaheapmái, ja ná sihkkarastit ođđa šiehtadusa lundui ja olbmuid! Dát bargoneavvut leat nuoraide ja daidda, geat háliidit buktit nuoraid mielde ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa duddjomii. Juohkehaš gii háliida lágidit, fasiliteret ja oassálastit nuoraid konsulteremiidda sáhtta geavahit dáid bargoneavvuid. Bohtosiid sáhttit sáddet viidásit mearrideaddjiide, álbmogii ja eará dehálaš institušuvnnaide, ja dat šaddet oassin stuorát nuoraidlihkadusas miehtá máilmmi.

Ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadus šaddá árvideamis adopterejuvvot ovdal jagi 2020 loahpa. Lassedieđuid dan proseassas ja nuoraid oassálastimis gávnnat čuovvovaš liŋkkaid bokte.

Lassedieđut globála proseassas gávdnojit čujuhusas
<https://www.cbd.int/conferences/post2020>

Loga lasi Nuoraid biologalaš girjáivuođa globála fierpmádagas (Global Youth Biodiversity Network): **<https://www.gybn.org/>**

Don gávnnat lasi rávvagiid nuoraid konsulteremiid lágideami manúalas: *Manual for organizing youth consultations – Together towards a global deal for nature and people* - <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:norden:org:diva-5689>

Don sáhtát sihkkarastit, ahte du jietna gullo ráđđehusaide ja eará mearrideaddjiide ja dus lea liiba oassálastit ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa ráđđádallamiidda, go logastat dáid bargoneavvuid ja vástidat min gažaldagaide sihke lágidat ja válddát oasi nuoraid konsulteremiidda.

**Mii sávvat ahte dii
searvabehtet mielde
ja oassálastibehtet
dása. Dasa lea dárbu,
go dat lea maiddá din
boahhteáigi.**

Man ovdii mii bargat?

Biologalaš girjáivuohta, mii doallá sisttis ekovuogádagaid, šlájaid ja genehtalaš resurssaid, lea vátnumin miehtá planehta davimus Árttis gitta tropihkalaš vuvdiide, ja korállaoziin gitta mearraábiide. Muhtimat oaivvildit, ahte máilmmis lea jođus guđat joavkosohkajápmu, man sáhtta veardidit ovddit joavkosohkajápmui s. 65 miljovna jagi dassái, goas dinosaurusat jávke. Odne mii manahit vilda šlájaid 100-1,000 gearde jođánabbot go mo dat jávkkašedje "lunddolaččat". Dán háve sivalaččat lea olbmot.

Hástalus lea globála ja seammá stuoris go dálkkádatnuppástus. Jus mii massat šlájaid ja ekovuogádagaid, mii eat goassige šat oaččo daid ruovttoluotta.

Riikkat mat leat čállán vuollái Ovtastuvvon našuvnnaid biologalaš girjáivuođasoahpamuša (CBD) galget deaivvadit Kiinnás, Kunmingas, golggotmánus 2020 mearridit ođđa luonddušiehtadusas, mainna viggat jorgalit šládjavátnuma ja eallinbirrasiid ja ekovuogádagaid duššadeami. Dáid bargoneavvuide vuođđuduvvi doaimmaid bohtosiid ávkkástallet njuolga dan proseassas.

Ođđa globála siehtadusa gudneángerivuođa dássi šaddá váikkuhit boahhtevaš buolvaid ealáhusaide ja luonddudiliide. Dán dihte lea erenoamáš dehálaš, ahte nuorat leat maid mielde buktimin iežaset oaiviliid ja oainnuid dán siehtadusa hárrái, maidái ođđa biologalaš girjáivuođa suodjaleami mihttomeriid ásaheapmái.

Manin mii dárbbasit globála mihttomeriid biologalaš girjáivuhtii?

Biologalaš girjáivuođasoahpamuš (The Convention on Biological Diversity, CBD) duddjojuvvui jagi 1992 biologalaš girjáivuođa ja ekovuogádagaid suodjaleami várás. Goittotge seassamat čájehit ahte máilmmis eai leat bastán eisege bissehit eananspáppa biologalaš girjáivuođa vátnuma ja ekovuogádagaid duššadeami buot suodjalan- ja muddendoaimmain fuolakeahtá.

Varrasamos čájáhusa das attii ON biologalaš girjáivuođa ja ekovuogádatbálvalusaid vuođđovuogádat, IPBES, sin globála seassanraporttas miessemánus 2019 (<https://www.ipbes.net/global-assessment-report-biodiversity-ecosystem-services>).

Jagi 2010 196 CBD:a vuolláičállán stáhta dohkkehedje strategalaš rámmaid ja 20 biologalaš girjáivuođa mihttomeari, ng. Aichi mihttomeriid. Dán strategalaš plána gohčodit strategalaš biologalaš girjáivuođaplána 2011–20:n (Strategic Plan for Biodiversity 2011–20).

Aichi mihttomearit goittotge boarásnuvvet jagi 2020 ja Ođđa siehtadus lundui ja olbmuide ođđa mihttomeriiguin adopterejuvvo jagi 2020.

Mo dáid bargoneavvuid galggašii ávkkástallat?

Dii šaddabehtet oassin vuđolaš ja mielde váldi globála proseassas mainna hábmet ođđa siehtadusa.

Bargoneavvut fáallet dutnje áigeguovdilis dieđu biologalaš girjáivuođas, das mo biologalaš girjáivuođasoahpamuš doaibmá, ja mo dat ollašuhtto. Mielde čuovvu maidái čoahkkáigeassu guovddáš áššiin ja čuolmain, maid birra galgá ságastallat ođđa biologalaš girjáivuođa mihttomeriid ásahettiin.

Juohke oasis leat vuos duogášdieđut, ja daid manjá gažaldagat. Gažaldagat giedáhallet dovddus vuoruhemiid ja problemaid, maidda oazžubehtet láidehusa. Buot vástádusaid sáhtá aiddostahttit viidáset vástidemiin *MANIN?* dahje *Aiddostahte* -gažaldagaide.

**Mii dárbbasit du
oaivila veahkehit
duddjot ođđa
šiehtadusa lundui ja
olbmuide ja ásahit
ođđa mihttomeriid!**

Mo mii sáddet iežamet vástádusaid?

Juos don leat eret muhtin davviriikkas (Ruonáeanan, Állánda, Islánda, Ruotta, Fearasullot, Suopma, Norga dahje Dánmárku), sádde áinnas iežat vástádusaid čujuhussii youthinput@us.fo

Mo min addin dieđuid ávkkástallet?

Ovddasvástádus dáid bargoneavvuin gullá Davviriikkalaš ráđđái (NR) ja Davviriikkalaš ministtarráđđái (NMR), ja sii čogget ja gieđahallet raporttaid bargobájiin, maid leat doallan davviriikkaid guovlluin.

Nuoraid ávžžuhusain ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa várás dahkkojuvvo syntesaraporta, mii hábmejuvvo konsulteremiin nuoraid miehtá davviriikkaid. Buot davviriikkaid ovddasteaddji davviriikkalaš nuoraidelegašuvdna atná syntesaraporta njuolga ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa ráđđádallamiin.

Syntesaraporta ovdanbukto maddái Davviriikkalaš ministtarráđđái ja Davviriikkalaš ráđđái.

Syntesaraporta biddjo maid internehttii geavahanláhkái siidduide www.norden.org.

Dat geat ásset davviriikkaid olggobealde ožžot áinnas geavahit dáid bargoneavvuid jus hálidit lágidit, fasileret ja searvat mielde nuoraid konsulteremiidda. Bohtosiid sáhttit sáddet viidásit mearrideaddjiide, álbmogii ja eará dehálaš institušuvnnaide dego biologalaš girjáivuođasoahpamuššii, ja dat šaddet oassin stuorát nuoraidlihkadusas miehtá máilmmi.

Geat leat hábmen dáid bargoneavvuid?

Davviriikkalaš ministtarráđđi ja Davviriikkalaš ráđđi ovtas davviriikkalaš nuoraiguin.

"Amfibašlájaid kumulatiiva
sohkajápmínleaktu
lea jođálmuvvan jagis
1900 otná beaivvi rádjái
logigeardásažžan, go
veardádallat jagiid 1800-
1900 ektui"

Oassi 1

Biologalaš girjáivuodá vátnun – Man ovdii mii bargat?

Oassi 1

Biologalaš girjáivuoda vátnun – Man ovdii mii bargat?

Mii lea biologalaš girjáivuoha?

Biologalaš girjáivuoha nappo eallima girjáivuoha lea eallima vuođđoráhkadus, mii duvdá buot eallima genain ja kromosomain gitta guobbariidda, ealliide ja ekovuogádagaide eatnama alde, sáivačázis ja mearain: Buot lea čadnon oktii ja sorjavaš

nubbi nuppis ekologalaš vuorrováikkuhusaid ja gaskavuodaid ravddahis, girjás fierpmis.

Dát fierbmi nuppastuvvá jámma, ovdána áiggiid čađa dynámalaččat, muhto doalada seammás vuogádaga čavddisin ja fuolaha buot

KÁSSA 1

Biologalaš girjáivuodačoahkit eatnama alde ja mearain

Luondduvuovddit gokčet measta ovtta goalmmadasa eatnanspáppa viidodagas, ja fáallet ruovttu stuorra oassái máilmmi biologalaš girjáivuodas eatnama alde.

- Vuovdeguovlluin gávdnojit árvalusaid mielde sullii bealli máilmmi šlájain, erenoamážit tropihkalaš vuvddiin main šlájat leat valjit.
- Nu gohčoduvvon primára vuvddiid, easkka čuhppon vuvddiid ja sekundára-dahje gilvojuvvon vuvddiid gaskkal lea stuorra erohus.
- Vuovddit leat maiddá olbmuid okta máilmmi dehálamos ođasmuvvi luondduriggodagain omd. boaldinmuorran, huksenávnasin, bábirin ja eará go muoras dahkkon buvttan.
- Sullii 240 miljovna olbmo áset vuovdeguovlluin, ja lagabui 1.6 miljárda – badjel 25 % olles máilmmi olmmošlogus – leat sorjavaččat vuvddiid riggodagain iežaset ealáhusain.

Korállaoazit leat dego mearaid vuovddit biologalaš girjáivuoda dáfus.

- Dat ealihit guliid, suodjalit luonddukatastrofoid vuostá ja muddejit dálkkádaga. Measta bealle miljárda olbmo leat sorjavaččat korállaoziin, ovdamearkka dihte guollebivddus ja turismasuorggis.
- Measta 200 miljovna olbmo dárbbasit korállaoziid suodjin garra stoarpmad ja báruid vuostá.
- Ovtta árvalusa vuođul (2003) ollislaš nettoávki máilmmi korállaoziin lea 29.8 miljárda USD jahkásaččat.
- Turisma ja virkkosmahttin dahket das 9.6 miljárda, riddoguovlluid suddjen fas 9.0 miljárda, guollebivdu 5.7 miljárda, ja biologalaš girjáivuoha 5.5 miljárda. Dát leat njuolga oavddut, muhto maiddá seammá bálvalusaid hattit juos daid galggašii ásaht sierra dahje buhtadit.

vuodđobálvalusain maid ealli organismmat dárbbasit dán planehtas birgemii.

Biologalaš girjáivuoha lea eallin.

Biologalaš girjáivuoha meroštallo dieđalaččat golmma dásis:

1. Ekovuogádagat (buotlágan vilda luondutiipat, dego vuovddit, sáttóábit, korállaoazit jna.)
2. Šlájat (ealli organismmaid joavku mas leat seammassullasaš indiviida lahtut mat sáhttet lonohallat genaid dahje lassánit gaskaneaset)
3. Genehtalaš girjáivuoha (genehtalaš informašuvnna varieren vilda eallišlájaid náliin. Dát varieren ovddida gárggiideami ja dan dagahit mutašuvnnat, birrasii laktáseaddji fáktorat dahje šlájaid gaskasaš gilvohallan.)

Mađe eanet hámit ja iešguđetlágan organismmat, dađe stuorát biologalaš girjáivuoha.

Tropihkalaš guovllut leatge dávjá biologalaččat

girjábut go árkatalaš guovllut, muhto buot ealli organismmat juohke sajis leat vuogáiduvvan iežaset luonddubirrasii, ja dain leat áidnalunddot gaskavuođat nuppiideasetguin miljovnnaid jagiid gárggiideami manjá.

Vaikko biologalaš girjáivuoha gávdno juohke eananspáppa guovllus, dat ii leat lea leavvan dássidit planehta viidodahkii. Muhtin guovlluin ellet erenoamáš olu šlájat, go fas nuppi guovlluin leat šládjajoavkkut maid lea oalle gáržžes dihttonguovlu, ja dan dihte eallinbirrasa duššadeapmi daid eallinguovllus lea daidda erenoamáš váralaš. Suodjaleamis galget vuoruhit dákkár guovlluid, maid gohčodit *biologalaš girjáivuodačoahkkin* (biodiversity hotspots).

Dutkit leat ovdamearkka dihte gávdnan 25 globálalaččat dehálaš biologalaš girjáivuodačoahki eatnama alde ja mearain, gos issoras mánggat endemalaš šlájat leat dál massimin iežaset eallinbirrasiid.

Manin biologalaš girjáivuohta lea dehálaš?

Juos mis eai livčče divrrit ja eará gavjejeaddji eallit doalvumin lieđdegavjja lieđi ovttá oasis nubbái, mii lea dehálaš heđemiid ja siepmániid buvttadeapmái, mii manahivččiimet eanáš oasi heđemiin, ruotnasiin ja nihtiin. Iđidiid ii oččošii gáfe jus divrrit ja eará gavjejeaddjit jávkkašedje!

Olbmot leat oassi eallima mánggahámat fierpmis dego buot earáge šlájat dán planehtas. Mii maiddá lea čavga gitta das ja sorjavaččat dan vuogádagas – das mii fidnet ávdnasiid, čázi, borramuša, dálkasiid ja energiija sihke gavjema gilvinšattuide, das hápmašuvvet eananšlájat ja oažžut suoji dulvviid, dálkkiid ja erošuvnna vuostá, ja dan siste mii maiddá virkkosmuvvat ja gávdnat ávdnasa inspirašuvdnii ja vuoigŋalaš dárbbuide.

Ealli biologalaš girjáivuođa ja čázi, minerálaid ja dálkkádaga gaskasaš vuorrováikkus buvttada olles valji dehálaš bálvalusaid mat duvdet buvttadeami, gávppašeami, ealáhusaid ja golaheami juohke riikkas (gea kássa 1).

Biologalaš girjáivuođas lea maiddá alddis árvu. Measta juohke kultuvra gudnejahtá luonddu oassin iežas árbevieruid, oskkoldaga dahje vuoigŋalašvuođa. Mángasat dovdet morála geatnegasvuođa addit iežaset mánáide seammá luondumáilmmi mas sii ieža leat návddašan, ja jáhkket ahte nuppiin šlájain lea vuoigatvuohta eallit beroškeahtá das, dárbbášago olmmoš daid vai ii.

Biologalaš girjáivuođa árvvu sáhtá dānu leat váttis mihtidit, ja dakkár seassama dárbu lea biddjon gažaldaga vuollái. Mii lea ovdamearkka dihtii muhtin čappa beaivelottáššlāja árvu, go veardádallá dan tropihkalaš muorain man sáhtá atnit ávnasin? Dasa lassin mánggat luonddu lánjiid geavahan- ja buvttadanvuogit eai álo buvttet olbmuid buoret eallima.

Ovdamearkka dihtii borramuša, ealliid fuođđariid, ávnasmuoraid ja bioenergiija buvttadeapmi sáhtá bures dagahit vuvddiid, korállaoziid ja eará biologalaččat girjás guovlluid duššadeami. Iešalddis min dáhpai earáhuhttit ja duššadit eallinbirrasiid lea

dehálamos siva biologalaš girjáivuođa vátnumii, ja dál mii áicagahtit dan čuovvumušaid.

“Olmmošlaš fáktora” haga – biologalaš girjáivuođa iešárvu

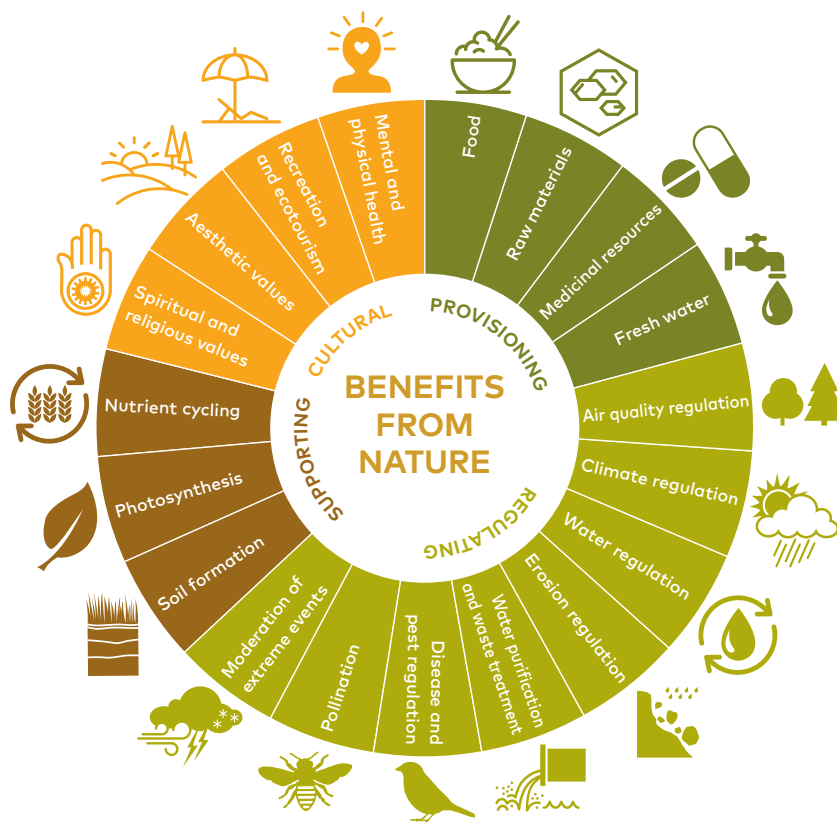
- Min buoremus dieđu mielde eananspábba lea áidna báiki máilmmiávvosis gos lea eallin, nappo biologalaš girjáivuohta.
- Lottit, šattut, beaivelottážit, cubbot ja muorat leat buot áidnalunddot eallinhámit maiguin mii juohkit dán planehta, ja dain lea seammá vuoigatvuohta eallit dáppe go olbmuinge. Juos dat jávket, dat eai goassige šat máhca seammá hámis.
- Biologalaččat girjás guovllut, nappo guovllut main lea eanet genehtalaš girjáivuohta, veahkehit dorvvastit ieš biologalaš girjáivuođa ja boahttvuođa gárggiidanproseassaid, ja nanusmahttet daid.
- Ekovuogádagat ja šlájat leat sorjavaččat nubbi nuppis sihke stádis ja eahpestádis systemain luonddukatastrofaid maŋŋa, jna.

“Olmmošlaš fáktora” – biologalaš girjáivuođa árvu olbmuid (Gáldu: IPBES, 2019):

- Badjel 2 miljárdda olbmo dárbbášit muora boaldinláhkáiežaset primára energiijadárbbuide.
- Sullii 4 miljárdda olbmo ožžot dehálamos oasi iežaset dearvvasvuođafuolahusas luondudálkasiin.
- 70% borasdávdadálkasiin leat luonddu buktagat, dahje syntehtalaš luonddu inspireren buktagat.
- 75% borramušgilvinšattuin dárbbášit ealliid gavjemii.
- Ekovuogádagat sihke eatnama alde ja mearain njillet karbonaluoittuid. Dat sirrejit 5.6 gigatonna karbona jagis, mii vástida sullii 60% buot olbmuid karbonaluoittuin.

Makkár lea biologalaš girjáivuođa dilli, ja mii mearkkašumiid das lea?

ON: id ráđđehusaid gaskasaš biologalaš girjáivuođa ja ekovuogádatbálvalusaid dieđu ja geavadaga vuodđovuogádat (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem

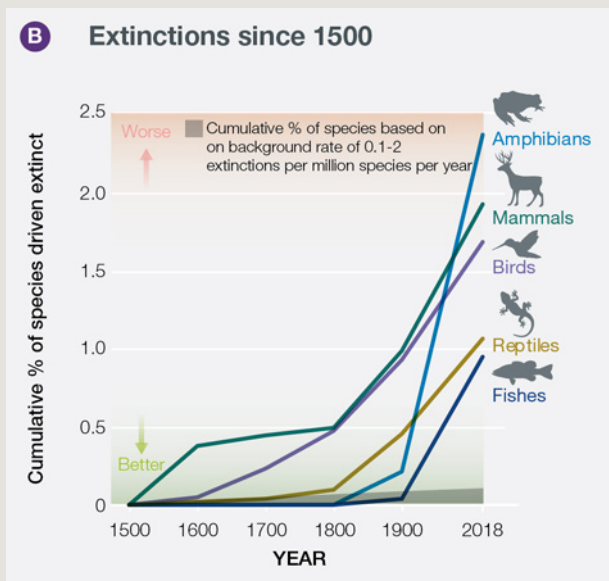
Govus 1. Oavddut luonddus.
(Gáldu: WWF Living Planet Report, 2018)

Services, IPBES), man gohčodit maiddái "biologalaš girjáivuoda IPCC:n", almmustahtii miessemánus 2019 Globála biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádatbálvalusaid seassanraportta (Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services), mii lea buot viidámus raporta mii dássáži lea dahkkon. Vuollin leat muhtin váruheaddji gávndosat dán raporttas:

- Dáláš sohkašpminleaktu šaddá oalle sihkarit jođálmuvvat aht' jođálmuvvat ja jávkadit measta miljovna eananspáppa gávccii miljovna ealánšlájjas, ja mángga dain dušše moaddelogi jagi siste. Šlájat mat jávket, jávket agibeavái.
- Gaskamearálaš ruovttušlájaid valljodat goikeeatnama eallinbirrasiid stuorámuš oasis lea unnon unnimustá 20%, eanáš jagi 1900 manŋá.
- Badjel 40% amfibašlájain (cubbot), measta 33% buot oahcedahkki korállain ja badjel goalmmas buot mearranjiččehasain leat

áitojuvvon. Divrriin ii leat nu dárkilis diehtu, muhto dan dieđu vuodul mii mis lea sáhtta árvalit sullii 10 % áitatvuložin. Unnimusat 680 riggeeallislája (eallit main lea dákteriggi) leat jávkan sohkašpmin 1700-logu manŋá ja badjel 9% buot dábmojuvvon borramuššan ja eanandoalus geavahuvvon njiččehasnáliin ledje jávkan jagi 2016, ja unnimusat 1,000 náli leat ain áitatvuložat. (Gea govus 3).

- Badjel 90% stuorámuš mearraguollenáliin leat geahppáneamen dahje badjelmeare ávkkástallon.
- 85% buot njuoskaeatnamiin, nappo jekkiin, jávrriin, ádjagiin, jogain, riddoláguuvnnain jna. leat massojuvvon.
- Badjel 32 miljovna hektára vilda tropihkalaš eatnamiin massojuvvojedje jagiid 2010-2015.
- Olbmot luitet 400 miljovna tonna lossametállaid, mirkkolaš mođi ja eará bázašusaid meriide ja jogaide juohke jagi.

Govus 2. Sohkejápmineavttut muhtin šládjajoavkkuin maŋimuš 500 jagi áigi (Gáldu: IPBES, 2019)

- Golbma njealjádasa birrasiin eatnama alde ja sullii 66% mearrabirrasiin leat earáhuvvan sakka olbmuid doaimmaid dihte. Gaskamearálaččat dát treanddat eai leat leamaš nu garrasat dahje dihtton ollenge guovlluin maid eamiálbmogat ja báikkálaš servošat oamastit dahje hálldašit.
  - Eanandoallu ja borramušgálvvuid golaheapmi leat erenoamáš duššadeaddjit. Dat dahket ovttá goalmmadasa buot eanangeavaheamis, 75% sáivačázi golaheamis, ja dat buvttadit ovttá njealjádasa buot šaddovistegássaluoittuin.
  - Eananvuoddu lea goarránan sakka veahkaduvttaid geavaheami mielde, mii lea lassánan njealjegeardásažžan Ásias dušše 13 jagis ja máilmmividosáččatges guovttegeardásažžan jagi 1990 maŋŋá.
  - Veahkaduvttaid golgan riddoguovlluid ekovuogádagaide lea dagahan badjel 400 oksygenahis guovllu.
  - Eatnama gollan lea geahpidan eatnama buvttadannávccaid 23%:in olles eatnama viidodagas.
  - Gávpotguovllut leat sturron badjel guovttegeardásažžan 1992 maŋŋá.
  - Plastihkkanuoskkideapmi lea fas sturron logigeardásažžan jagis 1980.
  - Luonddu negatiivvalaš treanddat šaddet oalle sihkkarit joatkašuvvat jagi 2050 rádjái ja dan maŋŋá, muhto iešguđet guovlluid gaskkal leat stuorra erohusat.
- Muhtimat oaivvildit ahte máilmmis lea guđat joavkosohkejápmu jođus, mas vilda šlájat jávket 100-1,000 gearde jođánabbot go "lunddolaččat".

Manin biologalaš girjáivuohta vátnu?

Biologalaš girjáivuođa vátnuma sivaidda sáhtta juohkit *njuolga* ja *eahpenjuolga* joavkkuide:

Njuolga sivat (ovdamearkkat)

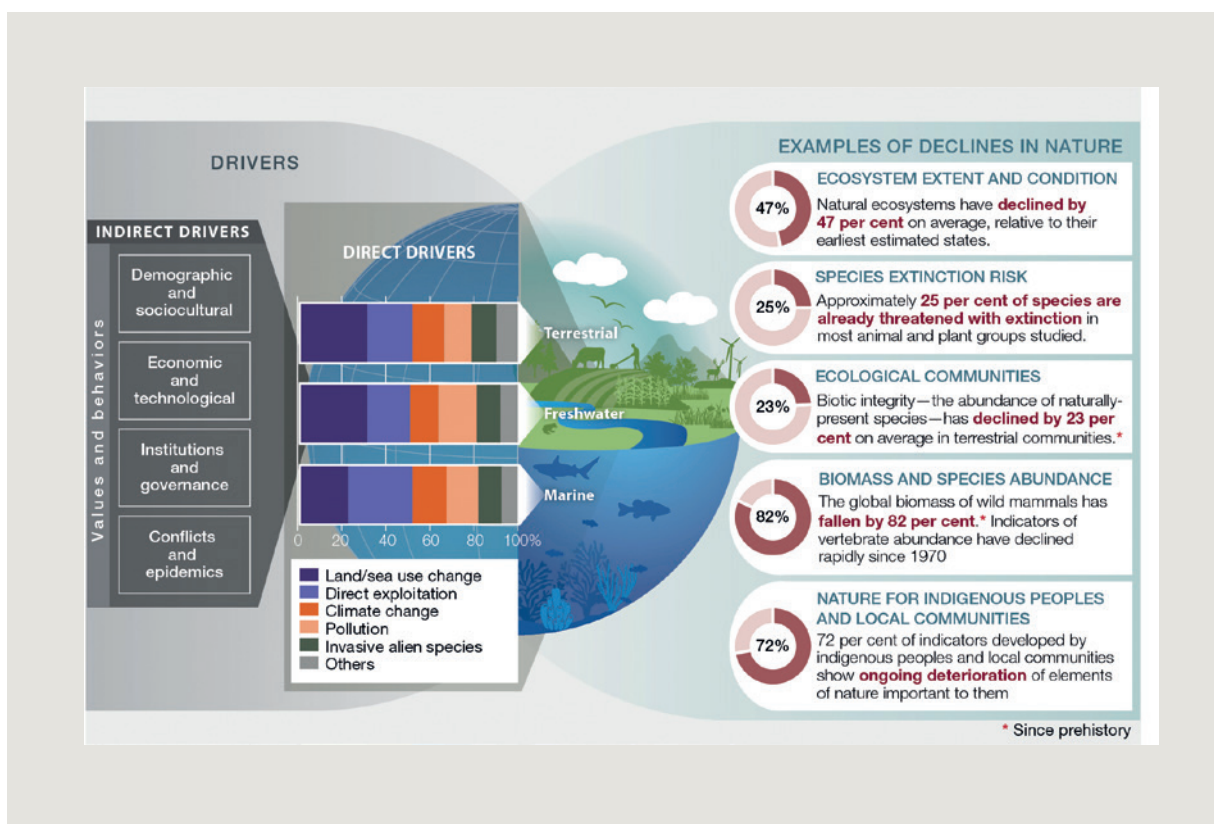
Dát leat sivat mat njuolga dagahit biologalaš girjáivuođa vátnuma ja ekovuogádagaidda duššama. Daidda gullet:

- Olbmuid eanan- ja čáhcegeavaheapmi mii duššada vuvddiid, korállaoziid ja eará biologalaččat girjás ekovuogádagaidda eanandoalu, čáhcedoalu ja eará buvttadanvugiid dihte (govus 3).
- Luondduriggodagaidda badjelmeare ávkástallan – erenoamážit guollenáliid ja vilda vuvddiid.

- Ekovuogádagaidda nuoskkideapmi, ovdamearkka dihte biebmoávdnasiiguin ja plastihkain.
- Globalisašuvdna, man dihte šlájaid sirdet ja buktet ekovuogádagaidda maid dat eai gula ja maid dat váldet (váldi vierisšlájat).
- Dálkkádatnuppástus, mii váikkuha biologalaš girjáivuhtii njuolga sihke garrada eará áitagiid.

Eahpenjuolga sivat (ovdamearkkat)

Buot eahpenjuolga biologalaš girjáivuođa vátnuma sivat leat álgán das mo olbmot ellet, sihke dál ja veháš áigge dassái, dego ruvkedoaimmaid ja buvttandoaimmaid leaktu, mii jođálmuvvá olles áigge lassáneaddji golaheami ja gávppašeami dihte:

Govus 3. Ovdamearkkat luonddu dili globála geahnohuvvamis, mat deattuhit biologalaš girjáivuođa vátnuma sihke njuolga ja eahpenjuolga sivaidda geažil. Njuolga sivat (eanan- ja čáhcegeavaheami nuppástus; organismmaid njuolga ávkástallan; dálkkádatnuppástus; nuoskkideapmi; ja váldi vierisšlájat) álget iešguđetlágan servodatlaš diliin (Gáldu: IPBES, 2019)

- Globála ekonomiiija lea sturron measta njealjegeardásažžan ja globála gávpi ges logigeardásažžan, ja dat ovttas gáibidit lasi energiija ja ávdnasiid.
- Jagi 2019 IPBES globála seassan čájeha, ahte biologalaš girjáivuoda duššan lea eanáš lassánan biergoborrana dihte nuppástuvvan eanangeavaheami boadus. Sturra luondduviidodagat leat earáhuhtton ja goariduvvon dan dihte.
- Olmmošlogu lassáneapmi. Máilmmi olmmošlohku lea sturron guovttegeardásažžan manimus vihttalogi jagi áiggi.
- Ekonomalaš insentiivvat ja láhkaásaheapmi leat oidán goarideami buorebut go suodjaleami ja čavdema.

Maid mii sáhttit bargat?

IPBES globála seassanraportta mielde galgat riepmat farggamusat hukset suvdilis globála ekonomiiija mii jorgala eret ekonomalaš stuorruma baskkes fokusis. Raportta mielde dákkár vuđolaš sirdáseami oassin mii galggašeimmet:

- ásahtit positiivvalaš insentiivvaid eanandollui, guollebivdui ja eará surggiide bálkán biologalaš girjáivuhtii ustitlaš buvttadeamis;
- heahttit vahágahtti insentiivvaid mat bálkkašit "eahpeustitlaš" buvttadeami;
- doaibmat várrugabbot vai dorvvastit, ahte min ekovuogádagat seilot nanusin

dálkkádatnuppástusa ja eará áitagiid dego váldi vierisšlájaid dagahan eahpesihkkarvuoda ja kompleksitehta vuostá;

- nanusmahttit láhkaásaheami, geavadagaid ja daid ollašuttima, ja nannet lágalašvuodaprinsihpa oppalohkáii.

Eahpenjuolga čovdosat IPBES globála seassanraportta mielde 2019

Vaikko luonddu bálvalusat leat servvodahkii vealtameahttumat ja árvaluvvon sullii 125 biljovna USD árvosažžan jahkásaččat, daid jurddašit nuvttá oavdun. Dát lea IPBES seassama mielde vahátlaš insentiiva ja dagaha ekovuogádagaid badjelmeare ávkástallama.

Min ekonomalaš systemat eai leat raportta mielde lihkostuvvan speadjalastit luonddu ja biologalaš girjáivuoda alla árvvu ja daid geahnohuvvama alla hatti. Luonddu suodjaleapmi lea álo bohtán nubbin eará oanehis áigegaskka fuolaid dego ekonomalaš stuorruma jođálmahttima, industriija gilvohallannávccaid ja hattiid vuollin doallama ektui.

Politihkalaš ja ekonomiiijajodiheaddjit sihke finánsasuorgi leat gulul álgimin suokkardallat, mo globála birastreandat šaddet váikkuhit riikkaid ekonomiijai ja sektoriidda, ja daid bokte maid finánsamárkaniidda.

Čovdosat	Vejolaš bálgát
Bissehit biologalaš girjáivuoda vátnuma	- Gozihit biologalaš girjáivuoda - Nannosut biologalaš girjáivuoda suodjaleapmi stuorát ja beaktiilut suodjalanguovlovuogádagaid bokte, bissehit luondduviđa guovlluid earáhuhttima, čavdet goariduvvon eatnamiid, biologalaš girjáivuoda buhtadeapmi dalle go eatnama earáhuhttima ii sáhte garvit
Ođđa eallinvuogit, ee. geahpidit sakka juohke olbmo geavahan resurssaid	- Vuollegis golaheami eallinvuogit - Vuolit per-capita golahanvuogit, ee. boradanvuogit mat golahit unnit eatnama, dego šattuide vuodđuduvvi boradeapmi, sihke ássanviesut, johtolat ja industriija mat vuodđuduvvet vuolit energiija ja ođasmuvvi energiija golaheapmái
Goahcat planehta olmmošlogu lassáneami nolládássái	- Globála olmmošlogu lassáneapmi lahka nollá - Buoridit sohkašlogu gaskasaš dásseárvvu, buoridit skuvlejupmái beassama, eaktodáhtolaš bearašplánen ja sosiáladorvu
Geahpidit sakka bázahusaid meari, ee. plastihka, ja ávkkástallat resurssaid ođđasit	- Birrajohtui vuodđuduvvi ekonomii - Geahpidit borramušbázahusaid, suvdilis báza- ja buhtisindollanvuogádagat, materiálad ođđasit ávkkástallan
Beaktiilut resursageavaheapmi	- Eambbo iešbirgejeaddji buvttadanvuogádagat ja resurssaid hálldašeapmi - Eatnama, energiija, čázi ja ávdnasiid dáfus beaktiilis ja unnit luoiti buvttadanvuogádagat borramuššii, sárrasiidda, bioenergiijai ja eará atnugálvvuide
Birrasiid ustittut luonddugeavaheapmi	- Suvdilis eananhálldašeapmi

(Gáldu: IPBES, 2019)

Oassi 1

Gažaldagat

Biologalaš girjáivuoda vátnun – Man ovdii mii bargat?

Man fuolas don leat biologalaš girjáivuoda vátnuma dihte?

- Issoras fuolas
- Oalle fuolas
- In leat fuolas
- In dieđe / In hálit vástidit

Merke cealkagiid mat leat du mielas buot dehálamos sivat bissehit biologalaš girjáivuoda vátnuma

- Mu mielas biologalaš girjáivuohta lea čáppis
- Mu mielas biologalaš girjáivuodas lea
vuoigatvuohta leat
- Mii dárbbášit biologalaš girjáivuoda vai mis lea
borramuš
- Mu mielas biologalaš girjáivuohta lea dehálaš
dálkkádatnuppástusa litnudeami ja dasa
vuogáiduvvama ektui
- Mii dárbbášit biologalaš girjáivuoda
ekonomiijastuorrumii
- Buot

Manin?

Juos ekonomiijastuorrun ja biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádagaid suodjaleapmi šaddet vuostalágaid, goappá du mielas galggašii vuoruhit?

- Biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádagaid
suodjaleami ja suvdilis geavaheami
- Dássedeaddu biologalaš girjáivuoda
ja ekovuogádagaid suodjaleami sihke
ekonomiijastuorruma gaskkas
- Ekonomiijastuorruma

Manin?

Mo ovddasvástádusa biologalaš girjáivuoda suodjaleamis galggašii juohkit biologalaččat girjás riikkaid ja ekonomalaččat riggá riikkaid gaskkas?

- Riggá riikkat galggašedje máksit biologalaš
girjáivuoda suodjaleamis ovdáneaddji riikkain
- Biologalaš girjáivuoda suodjaleapmi
ovdáneaddji riikkain lea globála
ovddasvástádus
- Juohke riika galgá ieš suodjalit iežas biologalaš
girjáivuoda
- Riggá riikkaid fitnodagat mat atnet/golahit
buktagiid biologalaččat girjás guovlluin galget
váldit ovddasvástádusa
- Priváhtta sektora

Manin?

→ Linža vuosttaš oasi digitála gažadeapmái:
<https://nmrnr.wufoo.com/forms/z1vqowy90jme6i2/>

Ságastallan: Maid mii galggašeimmet bargat biologalaš girjáivuođa vátnuma njuolga sivaiguin?

Joatkke ieš dárbbu mielde:

- Dorvvastit viidát suodjalanguovlluid, daid vugiiguin: ...
- Suodjalit áitatvuloš šlájaid, daid vugiiguin: ...
- Doarjut geafit riikkaid, daid vugiiguin: ...
- Lasihit biologalaš girjáivuođa oassin daid sektorgeavadagaid ja prográmmaid mat váikkuhit dasa
- Nuppástuhttit daid láhttema geat vahágahttet biologalaš girjáivuođa
- Eará:

Ságastallan: Maid mii galggašeimmet bargat biologalaš girjáivuođa vátnuma eahpenjuolga sivaiguin?

Joatkke ieš dárbbu mielde:

- Dorvvastit suvdilut ekonomiija, daid vugiiguin: ...
- Rievdadit lágaid ja vahátlaš insentiivvaid, daid vugiiguin: ...
- Hálddašit eanandoallosektora nu ahte dat dagaha unnit vahága biologalaš girjáivuhtii
- Eará:

"Njiččasaid kumulatiiva
sohkajápmínleaktu
lea jođálmuvvan jagis
1900 otná beaivvi rádjái
guovttegeardásažžan,
go veardádallat jagiid
1800-1900 ektui"

Oassi 2

Biologalaš girjáivuođa globála mihttomearit

Oassi 2

Biologalaš girjáivuoda globála mihttomearit

Biologalaš girjáivuodasoahpamuša birra

Máilmmi jođiheaddjit čálle vuollái biologalaš girjáivuodasoahpamuša nappo biodiversitehtasoahpamuša jagi 1992 ON Biras- ja ovdánupmekonferánssas Rio de Janeiros ovttas dálkkádatnuppástusa guoski konvenšuvnnain. Doppe čálle vuollái mánngga earáge riikkaidgaskasaš politihka dehálaš dokumeantta, dego Agenda 21, Rio julggaštusa, vuovdejulggaštusa ja mearrádusa hábmet konvenšuvnna man vuodul bargat sáttoábiid viiduma vuostá. 195 riikka ja Eurohpá uniovdna leat vuolláičállán biologalaš girjáivuodasoahpamuša. Buot oassebealit earret USA leat ratifiseren soahpamuša.

Konvenšuvnna ulbmilat

Konvenšuvdna lea oalle vuđolaš golmmaid váldoulbmiliinnis:

1. Biologalaš girjáivuoda suodjaleapmi
2. Biologalaš girjáivuoda ja dan oasážiid suvdilis geavaheapmi
3. Genehtalaš resurssaid ávkástallamis šaddan oavdduid vuoiggalaš ja govttolaš juohkin ja eamiálbmogiid vuoigatvuođaid suodjaleapmi.

Genehtalaš materiálaid gávppálaš ja eará ávkástallamis, omd. dálkkasbuktagiin, šaddi oavdduid juohkin ja daidda beassan lea okta dehálaš oassi biologalaš girjáivuodadigaštallamis.

Stuorámuš oassi máilmmi biologalaš girjáivuodas gávdno ovdáneaddji riikkain, mat atnet dan boaldámuššan iežaset ekonomalaš ja sosiála ovdáneapmái. Historjjálaččat šattuid genehtalaš resursat čoggojuvvojedje gávppálaš atnui dahje šattuid reidemii daid álgoboahtimušguovllu olggobeallái. Olgoriikkalaš fitnodagat leat ohcan luondduávdnasiid maiguin ráhkadit

ođđa gávpegálvvuid, dego dálkkasbuktagiid, ja boadusbuktagat leat dájvja vuodn ja suodjaluvvon pateanttaiguin dahje eará vuoigatvuođaid opmodahkii guoski vuoigatvuođaid juogekeahhtá govttolaš oavddu daid gáldoriikkaide. (Sustaining Life on Earth, SCBD, 2000)

Genehtalaš resurssaid oavdduid juohkin

Konvenšuvdna dovddasta, ahte riikkain leat iehčanas vuoigatvuođat daid genehtalaš resurssaide, ja daidda guoská friddja, ovddalgihtii addojuvvon ja dihtui vuodduuvvi miehtama háhkan gáldoriikkas ja ovttas mearriduvvon eavttut oavdduin, maid daidda beassamis ja daid geavaheamis galgá addit ruovttoluotta. Dát oavddut leat oavvilduvvon luondubirrassa doarjumii nu, ahte fidnejuvvon resurssaid ávkástallet suodjalanbarggus.

Oassebealit leat mearridan, ahte buot riikkat/fitnodagat mat vižžet genehtalaš resurssaid nuppi riikkas galget juohkit dáid genehtalaš resurssain fidnejuvvon oavdduin vai oavdduid juohkin lea vuoiggalaš. Dán šiehtadusa gohčodit Nagoya protokollan, ja dat lea okta šiehtadus CBD vuolde.

Seassamat čájehit unnán positiivvalaš váikkuhusaid biologalaš girjáivuhtii fuolakeahhtá buot dáiin viggamušain, dego IBPES globála seassanraporta muitala.

Globála biologalaš girjáivuoda mihttomearit 2010–2020

Jagi 2010 biologalaš girjáivuoda soahpamuša vuolláičállán 196 stáhta válde atnui mánnggabealat strategalaš rámmaid, maid gullet maid 20 biologalaš girjáivuoda mihttomeari (ng. Aichi mihttomearit). Kássa 5 čájeha čoahkkáigeasu strategalaš plána.

KÁSSA 2

Aichi mihttomearit: strategalaš biologalaš girjáivuođa plána 2011 – 2020 višuvdna, miššuvdna, strategalaš ulbmilat ja mihttomearit

VIŠUVDNA

Harmonalaš eallin luondduin

Jagi 2050 biologalaš girjáivuohta atno árvvus, suodjaluvvo, čavdejuvvo ja geavahuvvo viisásit, ja dānu áimmahuššat ekovuogádagaid ja dearvvas planehta ja buvttadit oavdduid mat leat vealtameahttumat buot olbmuide.

MIŠŠUVDNA

Riepmat beaktilis doaimmaide bissehit biologalaš girjáivuođa vátnuma ja sihkkarastit, ahte jagi 2020 ekovuogádagat leat nannosat ja fáallet ain dehálaš bálvalusaid, maiguin dorvvastit planehta eallima mánggalárganvuođa, buoridit olbmuid buresbirgema ja jávkadit geafivuođa. Dan várás galgá geahpidit deaddagiid mat čuhcet biologalaš girjáivuhtii, čavdet ekovuogádagaid, geavahit biologalaš resurssaid suvdilis vugiiguin ja juohkit genehtalaš resurssaid ávkkástallamis fidnejuvvon oavdduid vuoiggalaččat ja govttoláččat, fállat doarvái ruđalaš resurssaid, buoridit kapasitehtaid, buktit biologalaš girjáivuođa čuolmmaid ja árvvuid servvodaga váldorávdnjái, ollašuhttit vuogálaš geavadagaid beaktilit, ja ásahtit buorre diehtaga ja várrugasvuođaprinsihpa mearrádusaid dahkama vuodđun.

Strategalaš ulbmil A: Váldit vuhtii biologalaš girjáivuođa vátnuma álgosivaid buktimiin biologalaš girjáivuođa oassin hálldašeami ja servvodaga váldorávdnjái

Strategalaš ulbmil B: Geahpidit njuolga deaddagiid biologalaš girjáivuhtii ja ovddidit suvdilis geavahusa

Strategalaš ulbmil C: Buoridit biologalaš girjáivuođa sajádaga ekovuogádagaid, šlájaid ja genehtalaš girjáivuođa suodjalemiin

Strategalaš ulbmil D: Buoridit biologalaš girjáivuođa ja ekovuogádatbálvalusaid oavdduid buohkaide

Strategalaš ulbmil E: Buoridit ollašuhttima mielde váldi plánenvugiiguin, dieđu hálldašemiin ja kapasitehta huksemiin.

Aichi biologalaš girjáivuođa mihttomeriid čoahkkáigeassu

Awareness of biodiversity increased

Biodiversity values integrated

Incentives reformed

Sustainable production and consumption

Habitat loss halved or reduced

Sustainable management of living aquatic resources

Sustainable agriculture, aquaculture and forestry

Pollution reduced

Invasive alien species prevented and controlled

Ecosystems vulnerable to climate change

Protected areas

Reducing risk of extinctions

Safeguarding genetic diversity

Ecosystem services

Ecosystem restoration and resilience

Access to and sharing benefits from genetic resources

Biodiversity strategies and action plans

Traditional knowledge

Sharing information and knowledge

Mobilizing resources from all sources

Goal	Target	Target element (abbreviated)	Poor	Moderate	Good
A. Address the underlying drivers	1	1.1 Awareness of biodiversity			
		1.2 Awareness of steps to conserve			
	2	2.1 Biodiversity integrated into planning			
		2.2 Biodiversity integrated into accounting			
		2.3 Biodiversity integrated into reporting			
	3	3.1 Harmful subsidies eliminated and reformed			
		3.2 Positive incentives developed and implemented			
	4	4.1 Sustainable production and consumption			
		4.2 Use within safe ecological limits			
B. Reduce direct pressures	5	5.1 Habitat loss at least halved			
		5.2 Degradation and fragmentation reduced			
	6	6.1 Fish stocks harvested sustainably			
		6.2 Recovery plans for depleted species	Unknown		
		6.3 Fisheries have no adverse impact			
	7	7.1 Agriculture is sustainable			
		7.2 Aquaculture is sustainable			
		7.3 Forestry is sustainable			
	8	8.1 Pollution not detrimental			
		8.2 Excess nutrients not detrimental			
	9	9.1 Invasive alien species prioritized			
		9.2 Invasive alien pathways prioritized	Unknown		
		9.3 Invasive species controlled or eradicated			
	10	9.4 Invasive introduction pathways managed			
		10.1 Pressures on coral reefs minimized			
C. Improve biodiversity status	11	10.2 Pressures on vulnerable ecosystems minimized			
		11.1 10 per cent of marine areas conserved			
		11.2 17 per cent of terrestrial areas conserved			
		11.3 Areas of importance conserved			
		11.4 Protected areas, ecologically representative			
		11.5 Protected areas, effectively and equitably managed			
	12	11.6 Protected areas, well-connected and integrated			
		12.1 Extinctions prevented			
		12.2 Conservation status of threatened species improved			
	13	13.1 Genetic diversity of cultivated plants maintained			
		13.2 Genetic diversity of farmed animals maintained			
		13.3 Genetic diversity of wild relatives maintained			
		13.4 Genetic diversity of valuable species maintained	Unknown		
		13.5 Genetic erosion minimized			
D. Enhance benefits to all	14	14.1 Ecosystems providing services restored and safeguarded			
		14.2 Taking account of women, IPLCs, and other groups	Unknown		
	15	15.1 Ecosystem resilience enhanced	Unknown		
		15.2 15 per cent of degraded ecosystems restored	Unknown		
	16	16.1 Nagoya Protocol in force			
		16.2 Nagoya Protocol operational			
E. Enhance implementation	17	17.1 NBSAPs developed and updated			
		17.2 NBSAPs adopted as policy instruments			
		17.3 NBSAPs implemented			
	18	18.1 ILK and customary use respected			
		18.2 ILK and customary use integrated	Unknown		
		18.3 IPLCs participate effectively	Unknown		
	19	19.1 Biodiversity science improved and shared			
		19.2 Biodiversity science applied	Unknown		
	20	20.1 Financial resources for Strategic Plan ^a increased			

Govus 4. Aichi mihttomeriid IPBES-árvvoštallan
(Gáldu: IPBES, 2019)

Dá gávnnat oanehis láidehusa mihttomeriide:
<https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/targets/compilation-quick-guide-en.pdf>.

Strategalaš plána ja Aichi biologalaš girjáivuoda mihttomeriid ollašuhttima dilli

Strategalaš plána 20:iin biologalaš girjáivuoda mihttomeriidisguin boarásnuvvá 2020, ja seassanraporta čájeha, ahte mihttomeriid juksan lea ain guhkkin. (Govus 4).

Buoremusat leat ovdánan mihttomeriiguin, main leat čielgasit ovdanbukton mihtidahtti ulbmilat ja stáhtaid čuovvunmekanismmat. Goittotge dieđa čájeha, ahte ovttaskas lohku laktojuvvon mihttomearri sáhtta čádjidit:

Mihttomeriid 11.1 ja 11.2 buohta IBPESa árvvoštallan "BUORRE" (gea govus 4) muitala dušše dan, ahte mii leat suodjalan lahka 17% eatnama viidodagas ja 10% mearraviidodagas. Goittotge čájehit, ahte badjel okta goalmmadas suodjaluvvon eananguovlluin leat geahnohuvvan váilevaš suodjaleami ja hálddašeami dihte. Váttisvuodát šaddet dábálaččat lágahis vuovdečuohppamiin, lágahis guollebivddus suodjaluvvon mearraguovlluin, ja eanandoalus álbmotmehciin gos šibihat gilvalit guohtumiin vildá ealliiguin. Dákkár suvdemeahtun doaimmat ja luondduriggodagaid ávkástallan suodjaluvvon guovlluin laktásit dávjá geafivuhtii, konflikttaide, heajos hálddašanstruktuvrraide ja korrupsuvnnii.

Nuppi dáfus fas viidát, proseassa deattuheadji ja eahpekonkrehtalaš mihttomeriiguin leat ovdánan dušše unnán, jus ollege. Daidda gullet mihttomearit maiguin viggat váldit vuhtii biologalaš girjáivuoda vátnuma álgosivaid ja váikkuhit čiekŋalut servodatlaš dahkkiide dego golaheami ja buvttadeami vugiide ja vahátlaš doarjagiid heaittiheapmái, maidda seassanraportta mielde lea vealtameahtun váldit beali.

Ođđa globála šiehtadus lundui ja olbmuide

Guđe guvlui riikkaidgaskasaš ráđđádallamat ovdánit dál?

1. Das orrot leamen viidát ovtta oaivilis, ahte post-2020 rámmaid galggašii hábmet ja váldit atnui 2030 suvdilis ovdáneami agenda ja dan suvdilis ovdáneami mihttomeriid (Sustainable Development Goals, SDGs) dehálaš oassin. (<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>).
2. Dálá 2050 višuvnna, harmonalaš eallin luondduin, seailuheami orrot doarjumin.
3. Das maid leat viidát ovtta oaivilis, ahte ođđa mihttomearit eai galggaše leat heajubut go dál. Dál ságastallet iešguđetlágan evttohusain:
  - a. Go stuorámuš oassi Aichi mihttomeriin eai leat juksojuvvon (govus 4), daiguin gánneha joatkit čuovvovaš logi jagi.
  - b. Goittotge mángasat leat hállan ahte dál lea dárbu lávket dábálaš bálgáid olggobeallái ja láchigoahtit "earáhuhtti nuppástusaid", maid birra leat hállan jo nu olu ahte dat lea šaddan beanta hoahkamin. Dasa lassin mánggat Aichi mihttomearit deattuhtit proseassa eaige dain leat olu mihtidahtti bohtosat.
  - c. Muhtimat maid háliidit ovddidit mihttomeriid, mat leat dárkilat, mihtidahttit, gudneáŋgireappot, realisttaleappot ja áigái čadnon (SMART: Specific, Measurable, Ambitious, Realistic and Time-bound).

Dá leat muhtin temát maid birra vejolaččat ságastallet ođđa rámmaid hábmenproseassas:

Suodjaluvvon guovllut eatnan alde ja mearain

Mihttomearri 11, mas viiddidit suodjaluvvon guovlluid sihke eatnama alde ja mearain 17 ja 10 proseanttain, lea okta dain vátna Aichi mihttomeriin jahkái 2020 maiguin leat ovdánan. Dán goittotge atnet viidát vehá váilevažžan, go váldit vuhtii dan ollisvuoda maid galgá bargat biologalaš girjáivuoda vátnuma bisseheapmái.

Aiddo almmustuvvan dieđalaš čála "A Global Deal For Nature: Guiding principles, milestones, and targets" (<https://advances.sciencemag.org/content/5/4/eaaw2869/tab-pdf>) evttoha ráddjet 50% eananspáppa eananviidodagas

suodjalanguovlun vai juksat Pariissa soahpamuša mihttomeari, ja seammás njoahcudit šlájaid sohkaápmima. Dákkáraš guovllut livčče ovdamearkka dihte mangrovet, tundra, lavdnjeeatnamat, dološ sitnoeatnamat ja boreála ja tropihkalaš arvevuovddit main leat stuorra šaddovistegássavuorkát ja mat leat riggát biologalaš girjáivuoda ektui.

Suodjalanguovllut goittotge gokčet dušše ráddjejuvvon oasáža biologalaš girjáivuhtii dehálaš sajiin, eaige daid álot hálddaš beaktilit (gea bajábealde). Álbmotmeahcit fiinna oidnosiid ja goržžiid lahkosiin eai leat dábálaččat dakkár sajít gos eanemus áitatvuloš dahje hearckimus biologalaš girjáivuoda gávdno.

Ođđa gudneáŋgiris mihttomeriid ásaheapmái suodjalanguovlluid várás 2030 manŋa leat buorit ákkat, maiddá danin ahte suodjalanguovllut leat ávkin litnudit dálkkádatnuppástusa ja vuogáiduvvat dasa.

Váldohástalus suodjalanguovlluid lasiheamis lea olles áiggi stuorát aht' stuorát dárbu buvttadaneatnamiidda ja -mearraguovlluide lassáneaddji olmmošlogu biebma várás.

Ekologalaš luodda

Biologalaččat girjás riikkat leat dávjá ovdáneaddji riikkat gos lea olu geafivuota ja olmmošlohku lassána jođánit. Dat bidjá deaddaga luondduriggodagaide ja biologalaš girjáivuhtii. Goittotge riggá riikkaid olbmot maid guđđet biologalaš girjáivuhtii vahátlaš ekologalaš luottaid ovdáneaddji riikkaide iežamet borramušgálvvuid, biktasiid, elektronihka ja eará golahangáibádusaid bokte.

Fitnodagat mield bargat biologalaš girjáivuoda ovdii

Fitnodagain ja priváhtta sektoris lea mánggabealat ovddasvástádus biologalaš girjáivuoda suodjaleamis. Fitnodagat buvttadit, fáladit ja investerejit biraslaš teknologijai, muhto

dávjá maiddá vahágahttet biologalaš girjáivuoda iežaset industriijadoaimmaiguin ja gávppálaš mearrádusaiguin.

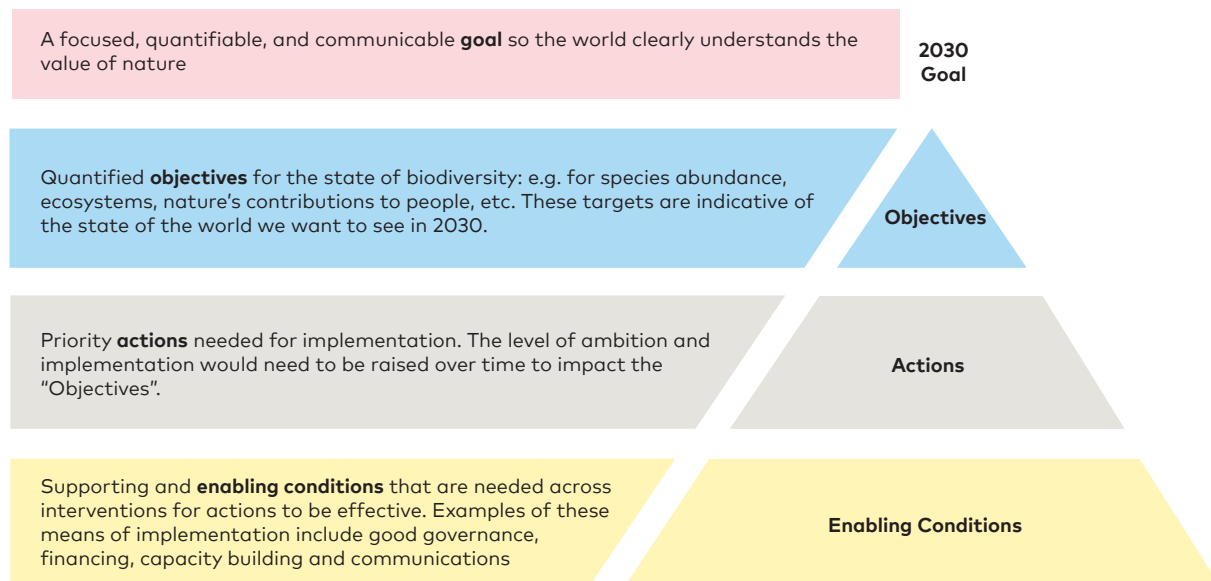
Dasa lassin fitnodagat dárbbášit ekovuogádatbálvalusaid ja daid vuođđun lean biologalaš girjáivuoda, mat maiddá váikkuhit daidda. Ovdamearkka dihte vuovdedoallu, guollebivdin, eanandoallu ja ekoturisma leat njuolga sorjavaččat ekovuogádagaid dearvasvuodas.

Fitnodatsektora lea erenoamáš dehálaš ruonát ekonomijja ovddideamis, ja danin maiddá oassi čovdosis dasa mo hábmet márkaniidda vuođđuduvvan reaidduid biologalaš girjáivuoda suodjaleapmái ja suvdilis geavaheapmái.

Dehálaš gažaldagat maid riikkat ja eará oassebealit leat jo identifiseren ođđa globála luonddu ja olbmuid šiehtadusa hábmedettiin

- Mo ja man olu ođđa mihttomearit galggašedje sulastahttit Aichi mihttomeriid?
- Aichi mihttomeriin leat mángga rivttes elemeantta ja daidda sáhttit dárbbášit ođđa mihttomeriid. Galggašiigo daid ordnet ođđasit pyramiidavuogádahkii, mas ulbmilat livčče mángga gearddis mat sisttisdoallet mihttomeriid, doaimmaid ja ollašuvvaneavttuid láchima oppalaš 2030 miššuvnna doarjjan? (Govus 5)
- Mo ođđa mihttomeriide galggašii láchit saji erenoamáš našuvnnalaš ja guovlodási mihttomeriide?
- Man láchkai mihttomeriin galggašii váldit vuhtii daid juksama goasttádusa, ja gii galggašii máksit – ja mo sirret ovddasvástádusaid industriija- ja ovdáneaddji riikkaid gaskkas?
- Makkár čuoovvunmekanisma mihttomeriid ollašuhttimis galggašii leat?
- Galggašedjeho post-2020 rámmat doallat sisttis Pariissa soahpamuša sullasaš vuogádaga jeavddalaš našuvnnalaš dásis meroštallon oassálastimis mii šaddá ain gudneáŋgirabbon ja man árvoštallat

Post-2020 biologalaš girjáivuođa rámmaid elemeanttat

Govus 5. Post-2020 biologalaš girjáivuođa rámmaid elemeanttat. (Gáldu: Ságastallančála 'Key Elements and Innovations for the CBD's Post-2020 Biodiversity Framework: A Collaborative Discussion Piece' 2019. <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/Post2020/postsbi/birdlife2.pdf>)

- jeavddalaččat (akkumulatiiva mekanisma, "ratchet-up mechanism")?
- Man láhkai ođđa mihttomearit galggašedje sojadin eará globála ulbmiliiguin, degomat Pariissa soahpamuša ja suvdilis ovdáneami mihttomeriid (SDG) olis?

Suvdilis ovdáneami mihttomearit (SDG:t) ja ođđa biologalaš girjáivuođamihttomearit

Ođđa globála luonddušiehtadus ii laktás dušše biologalaš girjáivuođasoahpamušii.

Biologalaš girjáivuođa ja ekovuogádagaid rolla ja dehálašvuohta dihtto viidát miehtá ON SDG:id ja daid mihttomeriid, sihke njuolga ja eahpenjuolga vugiiguin. Biologalaš girjáivuođa ja ekovuogádagaid rolla oidno čielgasamosat SDG 14s (eallin čázi vuolde) ja 15s (eallin eatnama alde).

IPBES globála seassanraporttas einnostit, ahte dálá negatiivlaš treanddat luonddus váttásmahttit lagabui 80% (35 44s) SDG:id geafivuhtii, nealgái, dearvvasvuhtii, čáhcái, gávpogiidda, dálkkádahkii, mearaide ja eatnamii laktáseaddji mihttomeriid ovdáneamis danin, go biologalaš girjáivuohta ja dearvvas ekovuogádagat leat oalle dehálaččat suvdilis ovdáneapmái.

Oassi 2

Gažaldagat

Biologalaš girjáivuoda globála mihttomearit

Man gudneáŋgir ođđa šiehtadus lundui ja olbmuide galggašii leat?

- li nu gudneáŋgir go dálá strategalaš plána ja Aichi biologalaš girjáivuodamihttomearit
- Seammá gudneáŋgir go odne
- Viehka olu gudneáŋgirut

Manin?

Makkár ulbmilat ođđa globála šiehtadusas galggašedje leat?

Vállje molssaeavttuid mat leat du mielas buot dehálamosat

- Dat galggašedje leat sullii seammát go dálá Aichi biologalaš girjáivuodamihttomearit
- Dat galggašedje leat konkrehtaleappot ja mihtidahttit
- Daid galggašii heivehit guovlluid mielde biologalaš girjáivuoda ektui
- Daid galggašii čadnit áigái
- Dat galggašedje leat juridihkalaččat čadnit

Eará evttohusat?

Mii galggašii leat globála mihttomearri suodjaluvvon eananguovlluid ektui?

- Doaladit dálá dili (17% buot eanan- ja sáivačáhceguovlluin)
- Suodjalanguovlluid galggašii stuoridit guovttegeardásazžan jagi 2030 rádjái

- 50% buot eananguovlluin galggašedje leat suodjaluvvon jagi 2030
- Mihttomearit galggašedje speadjalastit biologalaš girjáivuoda dili iešguđetge guovllus

Eará evttohusat?

Galggašiigo industriijariikkaide leat iežaset mihttomearri (ja daid čuovvu našuvnnalaš mihttomearit) daid ekologalaš luotta geahpideapmái ovdáneaddji riikkain?

- Juo
- li

Makkár mihttomeari galggašii ásaht suvdilis golaheami ja buvttadeami várás, vai dárbbasuvvogo dakkár ollenge?

Vállje vástádusaid mat leat du mielas dehálamosat

- Doaladit dálá Aichi biologalaš girjáivuoda mihttomeriid (ráhkadit plánaid suvdilis buvttadeapmái ja golaheapmái)
- Duddjot dárkilis, mihtidahtti ja realisttalaš mihttomeriid
- Mihttomearri galggašii leat heivehuvvon álbmoga dássái, leš dat kvalitatiivvalaš dahje kvantitatiivvalaš

Eará evttohusat?

→ Lin̄ka nuppi oasi digitála gažadeapmái
<https://nmnr.wufoo.com/forms/z1ltyqof1rs20xi/>

Mo mii sihkkarastit ahte fitnodatmáilbmi váldá luonddu vuhtii?

Vállje vástádusaid mat leat du mielas dehálamosat

- Fitnodagat galggašedje álot leat čovdosa oassin
- Dasa galggašii leat globála mihttomearri mainna dorvvastit ahte fitnodagat váldet luonddu vuhtii
- Biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádagaid suodjaleapmi galggašii leat oassi fitnodatplánain ja strategijain
- Ásahit lágaid maiguin muddet fitnodatmáilmmi biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádagaid suodjaleami dihte

Eará evttohusat?

Galggašiigo biologalaš girjáivuhtii ja ekovuogádagaide vahátlaš buktagiidda bidjat iežaset vearu?

- Juo
- Ii

Jus don oččošit válljet, mat livčče du vuoruhusat globála biologalaš girjáivuodamihttomeriide ja buot dasa mii daidda gullá?

- ....
- ....

Manin?

"Lottiid kumulatiiva sohkažápmínleaktu
lea jođálmuvvan golmmageardásažžan
jagi 1800 manhá"

Oassi 3

Nuoraid oassálastin ja ovddasvástádus

Oassi 3

Nuoraid oassálastin ja ovddasvástádus

Oassálastin ja nuoraid searvan

Okta biologalaš girjáivuodasoahpamuša erenoamáš iešvuohta lea dan rabasvuohta siviilaorganisašuvnnaid oassálastimii, degomat nuoraidservviide, eamiálbmogiidda ja álbmotservviide. Dát oassálastin dorvvasta alla dási čađačuovgivuoda ja duodašta, ahte stáhtat eai sáhte ollašuhttit soahpamuša okto, baicca dárbbasit oasseváldima ja ovttasbarggu siviilaservoša organisašuvnnaiguin ja fitnodagaiguin.

Nuoraid globála biologalaš girjáivuodafierpmádat (The Global Youth Biodiversity Network, GYBN)

lea riikkaidgaskasaš fierpmádat masa gullet nuoraidsearvvit ja ovttaskas nuorat geat ángirušet biologalaš girjáivuoda ovdii. GYBNas leat sullii 300 lahttoorganisašuvnna, mat ovddastit sullii 600,000 lahtu 140 riikkas miehtá máilmmi. GYBN lea nuoraid njunušovddasteaddji konvenšuvdnaráđđádallamiin, ja dat buktá nuorra olbmuid oaiviliid ja posišuvnnaid mielde politihkalaš prosessii ja fámuiduhtta nuoraid doaibmagoahtit.

Geahča maiddá GYBNa neahttasiidduid:

<https://www.gybn.org/about-gybn>

Oassi 3

Gažaldagat

Nuoraid oassálastin ja ovddasvástádus

Sáhtášitgo don golahit suvdileappot, ovdamearkka dihte geahpidit birggu borrama, oastit vehábut biktasiid, dárkkistit buktagiid álgobahtimuša ja válljet buoret, suvdilut molssaeavttuid?

- Juo
- In

Sáhtášitgo don mátkkoštit vehábut girdiin vai du šaddovistegássaluoittut geahppánit?

- Juo
- In

Sáhtášitgo don máksit vehá eambo girdinmátkkiin, jus lasseruhta manná du mátkki CO2-luoittuid buhtadeapmái?

- Juo
- In

Leago nuorra olbmui du mielas dehálaš rolla ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa ollašuhhtimis?

- Juo
- In

Manin?

Galggašedjeho stáhtat mearridit mekanismma mainna dorvvastit nuoraid oassálastima ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa ollašuhhtimis?

- Juo
- Eai

Manin?

Mo dát sektorat sáhtášedje veahkehit du golahit govttolut ja suvdilut vugiiguin?

- Stáhtat:
- Fitnodagat:
- Álbmotsearvvit:
- Dutkit:
- Media:

→ Linjka goaimmát oasi digitála gažadeapmái:
<https://nmrnr.wufoo.com/forms/z94pysm1mafhhbp/>

"Njoammuid kumulatiiva
sohkajápmínleaktu lea
sturron nollá lahkosis
oktii juohke čuođi šlájjas
jagi 1800 manná"

Oassi 4

Biologalaš girjáivuođa ja dálkkádatnup- pástusa čatnasat

Oassi 4

Biologalaš girjáivuoda ja dálkkádatnuppástusa čatnasat

Dálkkádatnuppástus lea beaggán olu eambbo go biologalaš girjáivuoda vátnun. Muhtimat oaivvildit, ahte biologalaš girjáivuoda vuhtiiváldin lea "luksus" ja dálkkádatnuppástusa duostuma galgá vuoruhit dan ovdal. Luonddu duššadeapmi lea goittotge áibbas seammá váralaš olmmošgoddái go dálkkádatnuppástus. Biologalaš girjáivuoda vátnuma bisseheapmi ja dálkkádatnuppástusa duostun leat guktot suvdilis ovdáneami guovddáš oasit, ja danin maiddái ON suvdilis ovdáneami mihttomeriid (SDGid) juksama eaktu.

Dasa lassin dát fáttát laktásit nubbi nubbái iešguđet láhkai:

1. Dálkkádatnuppástus lea okta biologalaš girjáivuoda stuorámuš áitagiin, ja dat garrada viđa eará váldoáitaga (vilda eallinbirrašiid duššadeapmi eatnama alde ja mearain, šlájaid ja ekovuogádagaid badjelmeare ávkástallan, nuoskkideapmi ja váldi vierisšlájat). Riikkaidgaskasaš dálkkádatnuppástuspanela (The International Panel on Climate Change, IPCC) árvala, ahte 2°C lieggasut máilbmii livččii loahpalaš mánggaide šlájaid, ja olu loahpalut go "dušše" 1.5°C liegganeapmi. Ovdamearkka dihte IPCC árvala, ahte badjel 70% korállaoziin jávkkašedje 1.5°C liegganeami dihte, ja 2°C liegganemiin dain jávkjet badjel 99%!
2. Biologalaš girjáivuoda suodjalandoaimmat sáhttet veahkehit sihke litnudit dálkkádatnuppástusa ja vuogáiduvvat dasa.
  - a. Vilda tropihkalaš vuvddiid jávkama ja goarráneami unnideapmi lea čielga duppalvuoiu. Vilda luondduvuovddit leat biologalaččat girjámus ekovuogádagat eatnama alde, ja dat maid njillet ja vurkejit oalle olu karbona. Dasa lassin vuvddiin lea báikkálaš dásis dehálaš rolla guvllolaš

ja báikkálaš čázi birrajohtimis, ja dat dorvvastit lávttasvuoda, hevrriideami, arvásvuoda ja suoivana ja dānu čoaskudit báikkálaš dálkkádaga.

- b. Vuogáiduvvama dāfus luondduviđa vuovddit addet olbmuid suoji riđuid, dulvviid ja eará garra dálkkiid vuostá, maid dálkkádatnuppástus ain garrada. Vilda vuovdeguvolluid suodjaleapmi sáhtášii ollašuttit golmma áigumuša: biologalaš girjáivuoda suodjaleami, dálkkádatnuppástusa litnudeami ja dálkkádatnuppástussii vuogáiduvvama.

3. Jođánit váikkuheaddji doaimmaid dálkkádatnuppástusa litnudeapmái ja dasa vuogáiduvvamii sáhtášii álkit čađahit biologalaš girjáivuoda goasttādusain. Karbonadioksiida galgá jávkadit áibmogearddis ain jođánabbot vai sáhttet ráddjet liegganeapmi 1,5 dahje 2 lieggaceahkkái. Okta oalle guhkás ovdánan vuohki dasa lea gilvit energijjašattuid **karbona doalaheaddji ja ráddji bioenergiija** (bio-energy with carbon capture and storage, BECCS) várás. Dát sáhtášii veahkehit geahpidit áibmogearddi CO₂-meari, muhto dat gáibidivččii maiddái olu gilvineatnama, mas livččii hui unnán biologalaš girjáivuota. Eatnamiid gilvin ovttain šlájain CO₂ absorberema várás lea maid sullasaš ovdamearka.

Gánneha maid fuobmát, ahte gilvineatnamat dahje earáhuhtton vuovddit eai goassige sáhte áimmahuššat biologalaš girjáivuoda seammá dásis go vilda, luondduviđa ja boares vuovddit ja vuovdeguvollut. Luondduviđa boares vuvddiin leat olu dehálaš iešvuođat mat nuorra earáhuhtton vuvddiin eai álot leat. Boares vuovddis leat eambbo muorrašlájat iešguđet ágiin. Dain leat maiddái

eambbo gahččan ja mieski muorat sihke muorat main lea nannosut veattit ja mat leat maiddái alibut go gaskamearálaččat.

Buot dát fáktorat veahkehit hábmet báikkálaš birrasa ja fáallet stuorát eallinbirrasiid variašuvnna, buoret beassama dehálaš biebmoávdnasiidda, buoret čađagolgama čáhcai, ja eará oavdduid. Dat fas sáhttet ovddidit stuorát organismajoavkkuid ceavzima iežaset guovllus. (<https://online.unity.edu/benefits-protecting-old-growth-forests-sustainability-studies/>).

Dálkkádatnuppástuskonvenšuvnna ja biologalaš girjáivuodasoahpamuša (CBD) čatnasat

Dálkkádatnuppástusa ja biologalaš girjáivuoda čavga čatnasiid dihte dáid čuolmmaid čoavdin ovttasbarggus lea čielgasit ávkkálaš.

Ovttasbarggu oavddut orrot sihkkarit mángasiidda iešalddis čielggasin, muhto konvenšuvnnaid historjjás daiguin leat bargan oalle sierra nuppiineaset. Biologalaš girjáivuoda politihkalaš fuomášumi lassáneapmi globála seassanraporttas ja dan nana čatnasiid deattuheapmi sihke IPCC spesiálaraporta 1,5°C liegganeami váikkuhusain (https://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf) sáhtášedje ráhpat geainnu lagas bargangaskavuhtii konvenšuvnnaide.

Ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa nana ja čielgasit mihtidahtti mihttomearit sáhtášedje váldit vuhtii konvenšuvnnaid sihke dálkkádatagenda. Juos dáid mihttomeriide laktojuvvo mekanisma mainna čuovvut stáhtaid ovdáneami mihttomeriid ollašuhttimis, ávki livččii ain čielgasut.

Pariissa soahpamušas sáhttit oahppat olu ovdáneami čuovvumis. Pariissa soahpamuša guovddáš elemeanttat leat bajit ulbmil doaladit globála gaskamearálaš liegganeami 2°C vuolde, dahje 1,5°C:s jus dat lea vejolaš, sihke juohke stáhtii guoski geatnegasvuohta mearridit, addit ja ollašuhhtit doaimmaid našuvnnalaš dásis. Dáid doaimmaid ferte nanosmahttit jámma, ja stáhtat galget raporteret iežaset ovdáneami birra.

Doaimmaid globála dili galgá seassat kollektiivvalaččat juohke viđat jagi, ja dan vuodul mearridit maid čuovvovaččat galgá bargat. Biologalaš girjáivuođasoahpamušas váilu namalassii joatku nannosut našuvnnalaš dási doaimmaid ja globála evaluerenmekanismmaid gáibádus. Dán rádjái mángga stáhtas lea leamaš vuosteháhu bidjat iežas biologalaš girjáivuođajuksosiid globála mekanismma goziheami vuollái.

Muhtin stáhtaid ásahan dálkkádatnuppástuslágat juridihkalaččat čadni mihttomeriideasetguin sáhtášedje inspireret sullasaš biologalaš girjáivuođalágaid našuvnnalaš dásis.

Našunála dásis meroštallon oasseváldin (nationally determined contributions, NDCs) lea Pariissa soahpamuša ja dan guhkit diggi ulbmiliid ollašuhhtima váibmosis. Juohke stáhta viggamušat geahpidit iežaset luoittuid ja

vuogáiduvvat dálkkádatnuppástussii leat čállon NDC:ide. Pariissa soahpamuš (artihkal 4, paragrafa 2 – https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf) gáibida buot oassebeliid válmmaštallat, kommuniseret ja bajásdoallat maŋŋálas našuvnnalaš dásis meroštallon oasseváldimiid (NDC:t) maid sii áigot olahit.

NDC:t leat eaktodáhtolaš našuvnnalaš plánat maid hábmejedje UNFCCC mearrádusaid vuolde COP19s Warsawas, guokte jagi ovdal jagi 2015 Pariissa COP. Dat leat nana politihkalaš instrumeanttat dan láhkái, ahte dat sáddejit eará riikkaide ja ministariidda, bormeaštáriidda sihke fitnodatjođiheaddjiide signála, ahte dál leat álgán sirdašuvvat vuogáiduvvi nolla-karbona ekonomijai.

Goittotge UNFCCC ii bivdán dahje rávven lasihit NDC:id sisdollui biologalaš girjáivuođa, luonddu dahje laktit daid Aichi mihttomeriide dahje SDG:ide.

Mánggat stáhtat leat dattetge čájehan ahte dat áddejit dáid áššiid gaskavuoda, ja dat leat ásahan doaimmaid maiguin barget sihke dálkkádatnuppástusčuolmmaiguin ja biologalaš girjáivuođain dahje luonddu suodjalemiin oassin iežaset litnudan- ja vuogáiduvvanbarggus, stuorámus luoitogálduid gieđahallamis dahje das makkár ekovuogádagat daid guovlluin leat erenoamáš rašit dálkkádatnuppástusa ektui.

Oassi 4

Gažaldagat

Biologalaš girjáivuoda ja dálkkádatnuppástusa čatnasat

Mii lea du mielas buot stuorámus boahtteáiggi hástalus olbmuid buresbirgemii?

- Biologalaš girjáivuoda vátnun
- Dálkkádatnuppástus
- Dat leat seammá váralaččat
- Daid ii sáhte veardádallat
- Biologalaš girjáivuoda vátnuma ja dálkkádatnuppástusa njuolga dahje eahpenjuolga sivat
- Eará hástalusat?

Maid galgat bargat vai ovdánit dálkkádatnuppástusa duostumiin ja biologalaš girjáivuoda suodjalemiin?

Vállje 3 molssaeavttu mat leat du mielas buot dehálamosat

- Dálkkádatnuppástusa galggašii váldit vuhtii iešguđetge suorggi geavadagain (eanandoalus, johtolagas, energiijas, jna.) ja našuvnnalaš biologalaš girjáivuodaoplánain ja -geavadagain
- Biologalaš girjáivuoda galggašii guorahallat oassin našuvnnalaš dálkkádatplánaid ja geavadagaid

- Našunála ja juridihkalaččat čadni rámmat sihke dálkkádahkii ja biologalaš girjáivuhtii
- Siviilaservoša ja nuoraid áddejumi daid áššiid ja iežaset rolla birra galgá nannet
- Ekonomalaš geavadagain galggašii váldit vuhtii sihke dálkkádaga ja biologalaš girjáivuoda
- Galggašedje leat riikkaidgaskasaš instrumeanttat maiguin nannet dálkkádaga ja biologalaš girjáivuoda čatnasiid
- Riikkaidgaskasaš ruhtadeapmi biologalaš girjáivuoda- ja dálkkádatprošeavttaid doarjjan
- Eará evttohusat?

Galggašedjeho dálkkádatnuppástus- ja biologalaš girjáivuoda konvenšuvnnat bargat ovttas vai daid čatnasat váldošedje buorebut vuhtii?

- Juo
- Eai

→ Linke njealját oasi digitála gažadeapmái:

<https://nmnr.wufoo.com/forms/zz5m8ja0t37dua/>

"Guliid kumulatiiva
sohkajápmínleaktu lea
jagi 1900 manná sturron
nollá lahkosis oktii
juohke čuođi šlájás"

Oassi 5

**Instrumeanttat
ođđa luonddu
ja olbmuid
šiehtadusa
ollašuhhtimii**

Oassi 5

Instrumeanttat ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadusa ollašuhttimii

Biologalaš girjáivuođasoahpamuša ja dan mihttomeriid našuvnnalaš ollašuhttimii

Juos seassat CBD:a ja dan biologalaš girjáivuođamihttomeriid ollašuhttimii čuovvuma, dat lea viehka earálágan go Pariissa soahpamušas. Biologalaš girjáivuođasoahpamuša čuovukeahtta guođđimis eai leat sankšuvnnat, ja dat mearkkaša maid dan ahte našuvnnalaš biologalaš girjáivuođamihttomeriid ollašuttet našuvnnalaš biologalaš girjáivuođastrategiijain ja doaibmaplánaiguin (National Biodiversity Strategy and Action Plans, NBSAPt) mat eai čana juridihkalaččat, ja stáhtat sesset ieža daid ollašuhttimii (našuvnnalaš raporttat).

Doaimmaid raporteran

Biologalaš girjáivuođasoahpamuš gáibida, ahte stáhtat raporterejit biologalaš girjáivuođas našuvnnalaš dásis. Juohke stáhta galgá addit iežas našuvnnalaš raportta juohke njealját jagi: <https://www.cbd.int/reports/>

Oassebealit leat hábmen rávvagiid raporterema várás, muhto daid čuovvun lea eaktodáhtolaš, ja danin našuvnnalaš raporttat sáhttet leat iešguđetláganat. Dán dihte lea oalle váttis čuovvut, mo iešguđetge stáhta lea ollašuhttin dan mihttomeriid.

Našunála biologalaš girjáivuođastrategiija ja doaibmaplána (NBSAPat)

Buot riikkat galget plánet biologalaš girjáivuođa suodjaleami našuvnnalaš biologalaš girjáivuođastrategiijain ja doaibmaplánaiguin ("National Biodiversity Strategy and Action Plans", NBSAPat), ja bidjat daid almmolaččat fidnenláhkái. Riikkat galget čohkket dakkár NBSAPid ja válddahallat mo dat áigot buktit biologalaš girjáivuođa suodjaleami ja suvdilis geavaheami iešguđetge sektora ja sektoriid gaskasaš plánaid ja geavadagaid váldorávdnjái.

NBSAPid seassamiin čielgá, ahte stáhtat eai leat ollen guhkás dainna bargguin. Positiivalaš treanda lea, ahte eanet aht' eanet stáhtat ollašuttet njuolga biologalaš girjáivuhtii guoskevaš láhkaásaheami mainna dorvvastit juridihkalaččat čadni ortnegiid biologalaš girjáivuođadoaimmaide, ja bidjet ráđdehusaide alimus dási ovddasvástádusa biologalaš girjáivuođa suodjaleamis. Buot NBSAPat gávdnojit nehtas dáppe: <https://www.cbd.int/nbsap/default.shtml>

Lohpádusat

Biologalaš girjáivuođasoahpamušas ii leat našuvnnalaš dásis meroštallon oasseváldimiid (NDC:t) sullasaš mekanisma dego Pariissa soahpamušas, baicca dan ollašuttet eaktodáhtolaš lohpadusaiguin. Dat sáhttet leat iešguđetláganat, iige soahpamušas leat formála struktuvra lohpadusaid addimii dahje daid ollašuttima čuovvumii.

Ruđalaš ovddasvástádus

Biologalaš girjáivuođasoahpamušas lea ii-čadni eaktu, ahte ovdáneaddji stáhtain lea vuoigatvuhta fidnet ođđa lasseresurssaid industriijastáhtain vai dat sáhttet ollašuttit iežaset geatnegasvuođaid biologalaš girjáivuođasoahpamuša vuolde. Dán doarjaga ii leat leamaš álki oažžut ovdáneaddji stáhtaid mielde. Resurssaid bistin ja oažžun ođđa mihttomeriid juksamii ja kapasitehta buorideapmái ovdáneaddji riikkain leage ain báhka fáddá biologalaš girjáivuođasoahpamušas.

Čuovvunmekanisma

Biologalaš girjáivuođasoahpamušas ii leat dakkár čuovvunmekanisma go mii mángga eará birrasii laktáseaddji soahpamušas gávdno konkrehtalut gáibádusaiguin. Biologalaš girjáivuođasoahpamuša ja dan mearrádusaid čuovukeahtta guođđimis eai leat sankšuvnnat. Danin soahpamuša ja dan mihttomeriid ollašuttima dárkilis dási lea oalle váttis čuovvut. Luonddu suodjaleapmi ja doarjaga fidnen ovdáneaddji riikkaide leage oalle láhkai industriijastáhtaid ráđdehusaid ja parlameanttaid duohken.

Oassi 5

Gažaldagat

Instrumeanttat ođđa luonddušiehtadusa ollašuhttimii

Mo galggašii dorvvastit ruhtadeami ovdáneaddji riikkaide biologalaš girjáivuođa suodjaleapmái?

- Ovdáneaddji riikkain galggašii leat váldoovddasvástádus fuolahit dárbblaš ruhtadeamis
- Industrijariikkain galggašii leat váldoovddasvástádus fuolahit dárbblaš ruhtadeamis
- Ovdáneaddji ja industrijariikkat galggašedje juohkit goasttádusaid
- Priváhtta fitnodagat mat ávkástallet biologalaš girjáivuođas ja genehtalaš resurssain galggašedje fállat eanáš oasi ruđain, omd. biologalaš girjáivuođafoandda bokte
- Eará evttohusat?

Galggašiigo du riikka ráđđehus čatnasit biologalaš girjáivuođa vátnuma bisseheapmái sierra lágain mas leat juridihkalaččat čadni mihttomearit? (sullii dego dálkkádatlágat, mat muhtin riikkain leat)

- Juo
- Ii

Manin?

Galggašedjeho COP15 oasseváldit Kiinnás ásaht biologalaš girjáivuođa suodjaleapmái oaivilduvvon našuvnnalaš dásis meroštallon oasseváldinvuogádaga, man nanosmahttet juohke viđat jagi? (sullii dego dálkkádatnuppástusain Pariissa soahpamušas)

- Juo
- Eai

Galggašiigo mihttomeriid juksama čuoovvumii iešguđet riikkain leat globála mekanisma?

- Juo
- Ii

Sáhtášedjeho juridihkalaččat čadni ja akkumulatiiva mekanismmain ásahtuvvon NBSAPat (dego Pariissa soahpamušas) veahkehit biologalaš girjáivuođaáigumušaid ollašuhttima buorebut?

- Juo
- Eai

Manin?

→ Linke viđat oasi digitála gažadeapmái:
<https://nmrn.wufoo.com/forms/z1y6c0b213oa3nj/>

Ávžžuhusoassi

**Mii lea du mielas dehálamos
ávžžuhus mearrideaddjiide?**

- Čále ávžžuhusa iežat sániiguin

→ Liŋka ávžžuhusoasi digitála gažadeapmái
<https://nmrnw.wufoo.com/forms/z1goorfb0gzmcec/>

Liigegažaldagat

Evaluerenoassi

Ledjego čielggadanmateriálat dássettolaččat ja čuvgeheaddjit?

- Juo, oalle láhkai
- Juo
- Eai
- Eai ollenge
- Kommeanttat?

Ságastalaidetgo dii iežadet joavkkus iešguđetlágan ja vuostálas oainnuid birra?

- Juo, oalle láhkai
- Juo
- Eat
- Eai ollenge
- Kommeanttat?

Leatgo oppalohkái duđavaš dán biologalaš girjáivuodabargobáji lágideapmái?

- Juo, oalle láhkai
- Juo
- In
- In ollenge
- Evttohusat?

Jáhkátgo don, ahte bargobáji bohtosiid atnet buriin vugiin ávkin biologalaš girjáivuoda guoski politihkalaš mearridanbarggus?

- Juo, oalle sihkkarit
- Juo
- In
- In ollenge
- Ávžžuhusat?

Searvvašitgo don dákkár proseassaide ođđasit boahtteáiggis?

- In eisege, lei aivve dušši
- Kánske
- Áinnas!

→ Linke liigegažaldagaid digitála gažadeapmái
<https://nmrn.wufoo.com/forms/zkjsqq129da7j/>

Davviriikkalaš ovttasbargu
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 København
www.norden.org

Ovttas luonddu ja olbmuid globála šiehtadusa guvlui - Nuorra olbmuid mielde váldin biologalaš girjáivuoda, ekosystemaid ja suvdilis geavaheami mihttomeriid ásaheapmái

Nuorat leat álgán gáibidit suodjalit luonddu miehtá máilmmi. Jagi 2020 galgat adopteret ođđa globála šiehtadusa lundui ja olbmuide, ja dainna ásaht mihttomeriid planehta biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádagaid suodjaleapmái ja seailluheapmái. Nuorra olbmuid guldaleapmi ođđa mihttomeriid ásahttiin lea erenoamáš dehálaš, go dát ii váikkut dušše dálá sohka buolvvaide, baicca maiddái boahhtevaš buolvvaide ja sin ealáhusaide.

Mii háliidit davviriikkalaš guovllus sihkkarastit, ahte nuoraid jienaid guldalit, ja danin mii leat duddjon dáid bargoneavvuid nuoraid mielde váldimii ođđa mihttomeriid ásaheapmái biologalaš girjáivuoda ja ekovuogádagaid suodjaleami ja suvdilis geavaheami várás. Dánu mii sihkkarastit ođđa globála šiehtadusa lundui ja olbmuide! Bargoneavvut leat nuorra olbmuide ja daidda, geat háliidit váldit nuoraid mielde ođđa globála luonddu ja olbmuid šiehtadusa duddjomii. Juohkehaš gii háliida lágideat, fasiliteret ja oassálastit nuoraid konsulteremiidda sáhtta geavahit dáid bargoneavvuid. Bohtosiid sáhttit sáddet viidasit mearrideaddjiide, álbmogii ja eará dehálaš institušuvnnaide, ja dat šaddet oassin stuorát nuoraidlihkadusas miehtá máilmmi.

Ulbmilin lea doarjut nuorra olbmuid, nuoraidservviid ja eará beroštuvvan joavkkuid go sii fasiliterejit ságastallamiid guovddáš čuolmmain mat laktásit ođđa luonddu ja olbmuid šiehtadussii, ja sihkkarastit nuoraid bargobáji bohtosiid jáhkehahttivuoda.

Bargoneavvut leat duddjojuvvon Davviriikkalaš ráđi ja Davviriikkalaš ministtarráđi sihke davviriikkaid nuoraid lagaš ovttasbarggus.

Daidda geat dárbbasit doarjaga bargobájiid ja konsulteremiid lágideapmái lea dahkkojuvvon giehtagirji dáid bargoneavvuid lassin. Giehtagirjii ulbmil lea fállat dieđuid nuoraid bargobájiid ja oassálastima lágideaddjiide ja láidet sin bargobájiid válmmaštallamis. Dat lea njuovžilis ja eaktodáhtolaš girji man sáhtta atnit ávkin iešguđetge oktavuhtii laktáseaddji erenoamáš árvvoštallamiiguin.

Manual: for organizing youth consultations

Together towards a global deal for nature and people

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:norden:org:diva-5689>